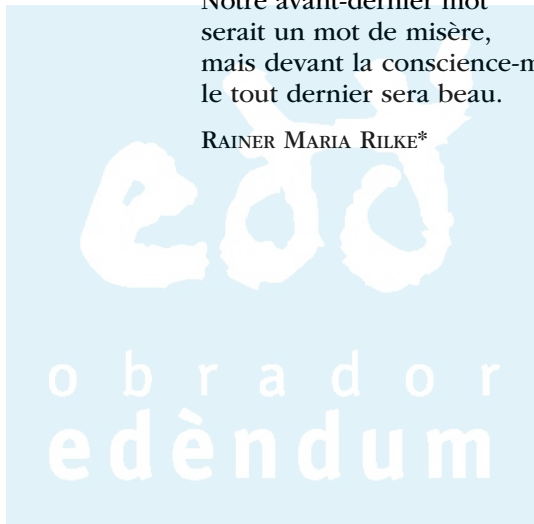

I

LA INTENSITAT DE L'ÚLTIM MOT

Notre avant-dernier mot
serait un mot de misère,
mais devant la conscience-mère
le tout dernier sera beau.

RAINER MARIA RILKE*

* Rainer Maria RILKE. *Vergers, suivi d'autres poèmes français*. Paris: Gallimard, 1978; *Poemes francesos* Trad. de Mariàngela Vilallonga. Girona: Ela Geminada, 2011, p. 32-33: «El nostre penúltim mot / podria ser un mot de misèria, / però davant la consciència-mare / el darrer serà bell.»

1. ULTIMUM VERBUM

Carles Duarte ens ho confessa:

Dono a cada gest
la intensitat de l'últim mot.¹

Allí on hom sospira per «més llum»,² allí on hom declara que «el Sol és Déu»,³ allí on hom proclama que «tot s'ha acomplert»,⁴ allí on hom constata «el combat entre el dia i la nit», precisament allí hi ha quelcom a l'aguait que dicta l'última sentència⁵ a fi de resumir la trajectòria d'una existència —sense necessàriament haver d'inventariar-la— i a fi de projectar alhora el desig de l'ànima en el més enllà. No es tracta pas d'un moment sublim en què calgui tenir cura de la mort en comptes de tenir-ne de la vida. Més aviat es tracta de la transformació d'un límit en una frontera en la qual l'home, a punt de travessar-la, encara pot

¹ Carles DUARTE. *Triptic hebreu*. Dins *S'acosta el mar. Poesia 1984-2009*. València: Tres i Quatre, 2010, p. 228.

² Aquestes foren les darreres paraules de Goethe; cf. Carl VOGEL. «Die letzte Krankheit Goethe's». *Journal der practischen Heilkunde*. 76 (1833) núm. 2, p. 17; reimpr. Darmstadt, Merck A.G, 1961: «Die Sprache wurde immer mühsamer und undeutlicher. "Mehr Licht" sollen, während ich das Sterbezimmer auf einen Moment verlassen hatte, die letzten Worte des Mannes gewesen seyn.»

³ Segons John Ruskin, les darreres paraules del pintor J. M. William Turner podrien haver estat: «the sun is God»; cf. *Ruskin and Environment: The Storm-cloud of the Nineteenth Century*. Ed. de Michael Wheele. Manchester: Manchester University Press, 1995, p. 173.

⁴ Jn 19, 30: ΤΕΤΕΛΕΣΤΑΙ.

⁵ La darrera expressió de Victor Hugo hauria estat: «C'est ici le combat du jour et de la nuit»; cf. Isabelle TOURNIER. «La mort du Poète : interdiscours hugolien en 1885». *Romantisme*, 17 (1987) 105.

expressar el seu ésser, conscient que l'horitzó li revela que en el més enllà no hi ha res per dir, perquè «la resta és silenci».⁶

El mot que expressa l'experiència del no-res és, doncs, eminentment paradoxal. Lluny d'ésser anodí, aquest mot s'erigeix en una inèdita contrasenya que esguarda enrere i endavant, vers quelcom inadmissible i a vegades negat. Inicialment, aquest mot es configura com el destí que revela què és allò que resta quan la mort deixa tan sols la carcanada —o quan deixa alguna cosa més—.

El qui, a semblança d'un llop abatut, «mor sense llançar cap crit»⁷ considera, sens dubte, que ell no es trasllada a cap nou indret d'aquest món o d'un altre. El silenci esdevé la seva dignitat, car, per molt que es deixi anar en l'agònica logorrea que esquinça tota una vida, sap prou bé que hi ha un aturador: «ep! ep! res de res».⁸

En canvi, per a qui té el sentiment que s'adreça a una realitat nova o desconeguda que l'enlluerna, la paraula esdevé alhora cloenda i obertura raó per la qual pot revocar el destí imposat universalment i singularment. La paraula vol ésser, doncs, un viàtic per a l'esdevenidor, però també un acte conclusiu. Esdevé performativa a fi d'escampar els seus dons, talment com si, exhausta, digués: «Els beneixo, els beneixo».⁹ Delibera sobre allò que es mostra i s'esvaeix ensems, i dictamina: «S'ha acabat la mort. Ja no existeix».¹⁰ Ens duu a descobrir el sentit ple d'allò que tot ho enllaça en el moment en què tot es desenllaça, perquè, passi el que passi, «tant se val, ja que tot és gràcia».¹¹

⁶ William SHAKESPEARE. *Hamlet*, 5.2: «The rest is silence». Trad. de Salvador Oliva. Barcelona: Vicens-Vives, 1986, p. 169.

⁷ Alfred DE VIGNY. «La mort du loup». Dins *Poésies complètes*. París: Michel Lévy Frères, 1866, p. 263: «meurt sans jeter un cri».

⁸ Samuel BECKETT. *Malone meurt*. París: Éditions de Minuit, 1951, p. 190: «voilà voilà / plus rien».

⁹ Honoré DE BALZAC. *Le père Goriot*. París: Charpentier, 1839, p. 370: «Je les bénis, dit-il en faisant un effort, bénis».

¹⁰ Lleó TOLSTOI. *La mort d'Ivan Ilitx*. Trad. d'Anna Estopà. Barcelona: Quaderns Crema, 2013, p. 105.

¹¹ George BERNANOS. *Journal d'un curé de campagne*. París: Plon, 1936, p. 363: «Qu'est-ce que cela fait? Tout est grâce.»; *Diari d'un rector de poble*. Trad. de Jordi Sarsanedas. Barcelona: Edicions 62, 1965, p. 265.

Com podem mantenir plegades dues visions tan diferents? L'ambigüitat del llenguatge se n'encarrega. Que potser la «resta» és repòs i quiescència, i, si era així, restaria al cantó d'allò que el príncep danès encara hauria pogut dir abans de resignar-se a deixar d'existir o a passar al cantó d'allò que li era del tot desconegut? Reclamar «més llum» (*mehr Licht*) és alhora una constatació i una demanda: el fet de *manca de llum* es converteix en el desig de *rebtre més llum*. El pintor que, en el moment que s'adona que morirà aviat, compendia la seva obra i el seu estil en l'equació que iguala el Sol i la divinitat es refusa a admetre que es pugui veure privat dels raigs solars: signa morir per aferrar-se a la vida. Quan «tot s'ha acomplert» arriba l'hora en què el Fill pot donar compte de tot al Pare. En fi, en aquest combat entre els oposats, res no impossibilita que el dia pugui dominar la nit.

Gràcies a l'últim mot, l'home se sostreu al destí d'una cosa inert o d'un animal. Ho pot fer perquè, mitjançant un acte reflexiu, s'enlaira per damunt de la seva condició d'ésser mortal. En endavant, un cop descobert que l'últim mot té la funció dual de cloure i d'obrir, un poema de René Char ens fa adonar que l'últim mot posseeix a més un poder peculiar.

L'oriol entrà a la capital de l'albada.
L'espasa del seu cant clogué el llit trist.
Tot acabà per sempre.¹²

Segons René Char, «tot acabà per sempre». Tanmateix, el poema comença dient-nos que «l'oriol entrà a la capital de l'albada». Redobla, doncs, la idea de començament perquè allò que és capital fa de cap, és a dir, té la primacia i comanda. La paraula poètica ens fressa el camí perquè de manera prodigiosa ha assolit d'unir una llum que fon i una malenconia que pesa.

Hom pot témer que l'afany de cloenda segueixi realment a l'afany d'obertura. És la temença que aclaparà Macària, l'he-

¹² René CHAR. «Le loriot». Dins *Fureur et mystère*. París: Gallimard, 1962, p. 33: «Le loriot entra dans la capitale de l'aube. / L'épée de son chant ferma le lit triste./ Tout à jamais pris fin.»

roïna d'Eurípides que donà la vida pels seus. Havent-se fet a la idea que el seu sacrifici li valdria sota terra els honors d'esposa i de mare, pren consciència que res no li assegura que això serà realment així. En conseqüència, desitja l'anorreament total, perquè la mort és el remei de tots els mals.

Car, si els qui baixem
davall de terra hi hem encara de patir,
no veig refugi enlloc per l'home; car la mort
sol ser tinguda pel més gran remei de mals.¹³

És comprensible, doncs, que les parques siguin representades velles per tal com des de sempre no fan res més que mantenir el ritme d'una vida abocada a un terme fatal. Tanmateix, resta jove la parca poètica de Paul Valéry, la que promet:

No atorgaré pas la llum a cap ombra.¹⁴

La que confessa:

Renovo en mi els meus signes, els meus déus.¹⁵

La que afirma:

Tot pot néixer ací baix d'una espera infinita.¹⁶

Així, la poesia es presenta com una paraula que irremissiblement fa front a la mort. És, sens dubte, una manera de conèixer-la —si bé, cal reconèixer-ho, és tan impossible de fitar-la

¹³ EURÍPIDES. *Heracidae*, v. 593-596: Εἰ γὰρ ἔξομεν / κἀκεῖ μερίμνας οἱ θανούμενοι βροτῶν, / οὐκ οἶδ' ὅποι τις τρέψεται: τὸ γὰρ θανεῖν / κακῶν μέγιστον φάρμακον νομίζεται.; *Els fills d'Hèrcules*. Trad. de Carles Ribà. Dins *Tragèdies*. Barcelona: Curial, 1977, vol. 1, p. 177.

¹⁴ PAUL VALÉRY. *La jeune Parque*. París: Gallimard, 1953, p. 101: «Je n'accorderai pas la lumière à des ombres»; *La jove parca*. Dins *Poesies completes*. Trad. de Josep Carner-Ribalta. Barcelona: Selecta, 1961, p. 96.

¹⁵ *Ibid.* p. 85: «Je renouvelle en moi mes énigmes, mes dieux»; trad. cat. p. 91.

¹⁶ *Ibid.* p. 71: «Tout peut naître ici-bas d'une attente infinie»; trad. cat. p. 87.